

«سلطان‌القرايی» سلطان نسخه‌شناسی قرن

به گزارش خبرگزاری فارس از تبریز، آفرینش هنری اثر صد کلام قصار حضرت علی (ع) با ترجمه منظوم فارسی و تذهیب بی‌بدیل آن نخستین هدیه سر سلسله صفوی از تبریز، پایتخت جهان تشیع در پانصد سال پیش است.

ربع قرن پس از خاموشی بزرگ نسخه‌شناس قرن علامه جعفر سلطان‌القرايی که‌ن‌ترین نسخه خطی 100 کلام حضرت علی (ع) از گنجینه این دانشمند فقیه به جهان اسلام معرفی شد.

به گزارش **خبرگزاری فارس** از تبریز، آفرینش هنری اثر صد کلام قصار حضرت علی (ع) با ترجمه منظوم فارسی و تذهیب بی‌بدیل آن نخستین هدیه سر سلسله صفوی از تبریز، پایتخت جهان تشیع در پانصد سال پیش است. در خلافت هنری این اثر علاوه بر عبدالقادرالحسینی خطاط نامی در نگارش ریحان و ثلث کلام عربی، گروه خوشنویسان، نقاشان و معرق‌کاران گمنام این سرزمین در تحریر نستعلیق اشعار فارسی و تذهیب آن همت والا گماشته‌اند تا چنین اثر معنوی و هنری ایرانی اسلامی خلق شده و در جهان اسلام تا ابد ماندگار شود. 27 دی یادآور خاموشی شمع حیات بزرگ‌ترین نسخه‌شناس قرن علامه جعفر سلطان‌القرايی است، آنکه سنوات عمر خود را صرف خدمت به علم، هنر، تاریخ، فرهنگ و ادب این آب و خاک کرد. 179 عنوان نسخه خطی منحصر به فرد و نفیس خویش را به کتابخانه مجلس اهدا کرد که هر یک در نوع خود بی‌مانند و بی‌نظیرند. امروز ربع قرن از رحلتش گذشته، نسخه خطی بی‌بدیل 100 کلمه حضرت اسدالله الغالب به نشان یادبودش معرفی می‌شود، آنکه نخستین نسخه خطی در نوع خود و در تاریخ تشیع این خاک است که از سوی حکومت صفوی سمت تحریر و تذهیب یافته است. نسخه‌ای که در اوایل صفویه در عهد شاه اسماعیل نگارش یافته به وسیله عبدالقادر الحسینی تحریر شده است. عبدالقادر الحسینی در نیمه دوم قرن نهم و دهه‌های نخست قرن دهم می‌زیسته است، نستعلیق را به شیوه سلطان محمد خندان خوش می‌نوشت. متن نسخه به قلم ریحان و ثلث و ترجمه منظوم آن به قلم نستعلیق کتابت خفی خوش است و چنین رقم دارد، " کتبه عبدالقادر الحسینی". هر کلام حضرت علی (ع) در عبارت عربی و ترجمه آن در یک بیت شعر فارسی آورده شده است. نسخه دارای سر لوحی بسیار ظریف و زیباست و تمام فرمایشات حضرت علی (ع) و ترجمه‌های آن با تذهیبی هنرمندانه و لطیف پردازش شده‌اند. جلد نسخه سوخت صفوی است، تحریرات و تذهیبات همچنین سرلوح یاد شده در 18 ورق شامل 34 صفحه پردازش یافته است. **خانه سلطان القرايی تبریز چشم‌انتظار بازگشایی استنسخه بی‌بدیل یاد** شده از نفایس مجموعه علامه جعفر سلطان‌القرايی است. 27 دی 67 شمع حیات وی در کتابخانه شخصی خانه‌اش در جوار کتبی که عمری با او انیس بودند به تاریکی گرائید، خانه‌ای که پدر، جد و برادران عالم، فقیه و فاضلش در آن پا به عرصه وجود نهاده و در آن نشو و نما یافته‌اند؛ به خانه سلطان‌القرايی شهرت یافته و تاریخ علم، فرهنگ، فقه و ادب 200 ساله تبریز را در سینه خود دارد. این خانه با وجود آنکه به همت والای اداره میراث فرهنگی آذربایجان شرقی در خرداد 1386 به شماره 19204 در فهرست آثار ملی کشور ثبت شده و در اسفند ماه 1387 به تملک آن اداره در آمده است اما امروز با گذشت ربع قرن از وفات علامه جعفر سلطان‌القرايی هنوز متعلقات آن تملیک نشده و تعمیراتش نیز پایان نیافته است. امید است با آزادسازی محوطه و متعلقات یاد شده و با اتمام تعمیرات به شکل آبرومند، خانه سلطان‌القرايی به عنوان تاریخ مکتوم 200 ساله تبریز در به روی ارباب علم و فرهنگ و ادب بگشاید. علامه جعفر سلطان‌القرايی در این خانه در حدود سال 1322 قمری در خانواده علم، فقه و ادب تولد یافت، وی قرآن، مقدمات و قرائت بعضی متون فارسی و عربی را نزد پدر و برادر بزرگ‌تر خود، آیت‌الله العظمی حاج میرزا جواد آقا آموخت و از تدریس استاد ان مکاتب و مدرسان مدارس داخلی و خارجی بهره گرفت. در مجالس درس و بحث حاجی میرزا ابوالحسن آقا انگجی، آقا سید احمد خلخالی، حاج میرزا علیا صغر آقا ملک و آقا میرزا رضی زنوزی به تلمذ نشست. رسم‌الخط و خوشنویسی را از حاجی میرزا محمدحسین مکتب‌دار از شاگردان نامدار سیدحسین خوشنویس باشی و میرزا عبدالرسول منشی محکمه جد —ادریشان یاد گرفت اما اطلاعات ادبی، تاریخی و هنری وسیع و دقیق وی از طریق مطالعه مستمر و دقت در کتب خطی و نشست و برخاست با ادب‌ا، شعرا، فضلا و بزرگان به دست آمد. جد ایشان، شیخ عبدالرحیم بن شیخ ابوالقاسم تبریزی ملقب به سلطان‌القرآ به سال 1255 هجری قمری در تبریز متولد شد، وی از مشاهیر دوران و اعظم علمای زمان خود بود. این عالم بزرگ که بخش عمده زندگانی و عمر پرثمر خود را در خانه یاد شده سپری کرد، در حوزه علمیه تبریز تدریس علم تجوید، قرائت قرآن، صرف و نحو عربی را عهده‌دار بوده، در علم قرائت نظر صائب داشت از این رو به سلطان‌القرآ ملقب شد و این لقب در اولاد او باقی و ساری شد. ایشان زمانی در نجف اشرف و شامات و مصر در محضر علمای شیعه بودند و زمانی دیگر در داغستان در جوار شیخ شامل داغستانی برای شرکت در مجاهدت‌های ایشان حاضر شدند و فتوای جهاد علیه روسیه تزاری را صادر کردند. شیخ عبدالرحیم مرد علم، عمل، مبارزه و جهاد بود. وی در 19 رمضان سال 1336 چشم از جهان فروبست و در صفاالصفاء در کوه سرخاب تبریز که در زمان قدیم مصلاي آن شهر بوده، مدفون شد. از وی آثار مکتوب ذی‌قیمتی باقیمانده است که الدرالمنتور، حاشیه بر مقدمه منظومه جزری و رساله‌های دیگر در تجوید را می‌توان نام برد. بعد از وی این خانه مسکن شیخ ابوالقاسم سلطان القرايی شد. شیخ ابوالقاسم از اکابر علمای آذربایجان بود و بعد از وفات پدر، مرجع علم تجوید و قرائت قرآن و صرف و نحو عربی و مورد احترام عموم طبقات تبریز بود. از جمله آثار روی، تصحیح کلام‌الله مجید است که به سال 1336 هجری قمری در تبریز چاپ شده است. وی در دوم صفر 1368 وفات یافت و در گورستان محله شتریان تبریز مدفون شد. علامه جعفر سلطان القرايی دومین فرزند شیخ ابوالقاسم در خانه مذکور که بعدها نیز محل سکونت وی شد، از سیده خانمی از سلاله میرزا یوسف صدرالاشراف از بنی اعمام میرزا ابوالقاسم قائم‌مقام فراهانی و از شجره سادات حسینی متولد شد. **علامه جعفر سلطان‌القرايی عالم عامل، محقق و هنرمندی ذوالفنون بود. در علم تاریخ، رجال و انساب استاد مسلم، در کتاب‌شناسی، خط‌شناسی و سبک‌شناسی بی‌بدیل، خوشنویسی هنرمند، نقاشی چیره‌دست و توانا بود.** وی به خصوص در شناخت نسخه‌های خطی و تشخیص اسناد و اوراق هنری و تاریخی از متبحران کم مانند روزگار بود اما تواضع بیش از حد وی اجازه نمی‌داد تا چنانکه شایسته اوست حرفی به میان آید و یا در جراید نوشته شود چرا که هر وقت از او خواسته می‌شد ترجمه حالشان در مجله یا جریده‌ای چاپ شود، متواضعانه می‌فرمودند که شرح حال مثال من در دفتر فراموشی بهتر است. استاد سلطان القرايی در اواسط عمر خویش با دختر دوم حاج میرزا علی‌خان سرکارات که از اعیان رجال زمان خود، صاحب مکارم اخلاق و محامد اوصاف بود، ازدواج کرد و از وی دو فرزند به دنیا آمد. به توصیه و اصرار دوستان اقدام به تصحیح، تعلیق و تحشیه روضات‌الجنان، تالیف حافظ حسین کربلایی تبریزی معروف به ابن‌الکربلایی کرد. کتاب در دو جلد با حوصله، دقت کافی، علم و بینش وافی در عرض 10 سال تلاش و کوشش استاد جعفر سلطان‌القرايی به دوستداران دانش، معرفت و دلسوختگان عشق و محبت به یادگار ماند. علامه جعفر سلطان‌القرايی در مقدمه جلد اول روضات، کتاب را چنین معرفی می‌کند: «کتاب حاضر که نام صحیح و کامل آن روضات‌الجنان و جنات‌الجنان است روی مقدمه، هشت روضه و خاتمه وضع شده با تفصیلی که در دیپاچه کتاب مذکور است. ثبت متون مکاتیب بعضی از علما، مشایخ و نقل اجازات و خرق آنها همچنین بیان سنن، آداب مذهبی، اخلاقی و وصف قسمتی از اعمارت، ابنیه، زوایا، جوامع و معابد تبریز و ذکر جمعی از تاریخ خلفا، سلاطین، امرا و ترجمه جمعی کثیر از بزرگان، مشایخ، زهاد، علما، قرا، شعرا، وزرا، صدور، ملوک، خوشنویسان، ارباب هنر و تعیین قبور و مدفن آنها با استطراد بسیاری از زنا در حکایات و طرف قصص که مرجع و مآب پاره‌ای از آنها درایه و روایه به خود مولف است؛ از محاسن این کتاب است.» برای تصحیح چنین کتابی استاد سلطان‌القرايی 10 سال از ابتدای صبح تا انتهای شب به طور طاقت‌فرسا زحمت کشیده و عمر صرف کرد تا بالاخره نتیجه مطلوب حاصل شد. علاوه بر کتاب مذکور بیش از صدها مقاله تحقیقی در مجلات علمی و ادبی از جمله مجلات یغما، مهر، یادگار و ... از ایشان چاپ شده و کتاب «المحافل» از آثار دیگر استاد است. مشتاقان در آرزوی طبع و نشر کتاب «المحافل» و چاپ مجدد روضات‌الجنان هستند. وی آزاد زیست چرا که مرد آزاده‌ای بود و به هنر آزاداندیشی آراسته، جهانی بود بنشسته در گوشه‌ای، اعتنا به تقبیح و تحسین دیگران نکرد. **محفلش گرم و مجلسش فیض‌بخش علامه دهخدا، دکتر معین، حاج آقا بزرگ تهرانی، علامه قزوینی و دیگر صاحبزنان بود.** استاد علامه جعفر سلطان‌القرايی تعداد 179 عنوان نسخه خطی بسیار ارزشمند از نفایس مجموعه خودشان را به کتابخانه مجلس شورا اهدا کرده‌اند. در میان مجموعه‌ای که از طرف ایشان به کتابخانه مجلس اهدا شده، کتاب‌های منحصر به فرد و بسیار نفیسی وجود دارد، یکی از

نمونه‌های عالی این نسخ، مجموعه «اسئله و اجوبه» رشیدالدین فضل‌الله همدانی است که خود شرحی مفصل در معرفی آن نوشته و در مجله «مهر» سال 1331 به چاپ رسیده است. فهرست کتب بی‌بدیل و نفیس اهدایی ایشان در مجلدات مختلف بر حسب موضوع آنها از سوی انتشارات کتابخانه مجلس به طبع رسیده و منتشر شده است اما بنا به دستور ریاست محترم کتابخانه مجلس، تهیه فهرستی از کتب خطی اهدایی در یک مجلد در حال تدوین و انتشار است. در ششم اردیبهشت ماه سال 1389 هجری شمسی از سوی انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، مجلس بزرگداشتی به یاد استاد علامه جعفر سلطان القزایی ترتیب داده شد و در آن از خدمات ایشان به تاریخ، فرهنگ، علم و ادب این سرزمین تجلیل به عمل آمد و برای یادبود، ترجمه احوال و آثارشان در یک مجلد تدوین و انتشار یافت. همزمان در کتابخانه سلیمانیه استانبول، مجلس نکوداشتی به پاس تشخیص دقیق کتب خطی آن کتابخانه از ایشان به عمل آمد. کتابخانه‌ای که به احترام این خدمت بزرگ در قبال کتب خطی آن، هنوز اتاق کارش را به یادبود نگه داشته است. در این کتابخانه بیش از 17 هزار جلد نسخه خطی به زبان فارسی وجود دارد. استاد علامه جعفر سلطان‌القزایی شامگاه روز سه‌شنبه 27 دی 1367 برابر با نهم جمادی‌الثانی سال 1409 چشم از جهان فرو بست و وادی رحمت تبریز پیکر نسخه‌شناسی بی‌بدیل، محقق و علامه‌ای بزرگ را در دل خود جای داد.